

Svaka ideološka prerada prošlosti uvek je tumačenje koje redukuje i osiromašuje realne životne istorije. Opis idejnih posledica preokreta ne može se svesti na ideološkokritičko praćenje raspada službenog samorazumevanja političkog sistema (Bialas 1998, S. 260). Globalne istorijske kategorije iskazane u formulama nultog časa, kao ni rezultati istorijskog istraživanja prošlosti, ne mogu se mehanički prenositi na biografska sećanja i životni tok konkretnih pojedinaca. Ne mogu se svi segmenti razvoja društva u socijalizmu objasniti opštim bezličnim pojmovima kao što su totalitarizam, nasilje, manipulacija, indoktrinacija i sl. Zato je potrebno povezivanje biografskog sećanja i sistemske istorije. Klasičnu historiografiju države treba dopunjavati istorijom svakodnevnog života društva. Kao što ne treba zaboraviti da svakodnevica nije uvek bila pod diktatom politike, tako ni s druge strane ne treba odveć polarizovati "male biografije" i "veliku istoriju". Sistemska istorija nije skup biografija niti su biografije istorije sistema u malom. Pojedinci nisu zgusnute sistemske koordinate, niti tipična biografija sistema. Sistemi nemaju biografiju (Bialas 1998, S. 29), ali ima egzemplarnih biografija koje odražavaju protivrečnosti društva. Međutim, odveć potresno proživljene protivrečnosti društva (nacionalni ili partijski poraz) mogu pojedinca doslovno pocepati. Sećanja na diktaturu ne ukazuju uvek na sistemska svojstva diktatura, koja imaju nadindividualnu kolektivnu dimenziju i zakonitosti. Osim toga, pojedinci se u sećanjima trude da očuvaju doslednost vlastite biografije. Pošto ima više sistema, sećanja postaju problem. Pojedinač se ne priseća sistema kao sistema, već poznatog neproblematičnog konteksta i kontinuiteta vlastitog života. Život u diktaturi manje je složen nego u višepartijskom sistemu. To važi i za perspektivu sećanja. Biografsko sećanje i istorijska rekonstrukcija jednog političkog sistema mogu stvarati potpuno oprečne slike istog sistema (Bialas 1998, S. 29). Nespojivost različitih slika ne treba glačati u jednoznačnu viziju, već ih treba tumačiti naporedo u plodnoj i provokativnoj sučeljenosti. Pri tome treba se čuvati relativističkog izjednačavanja različitih vizija prošlosti, jer uvek postoje prodornija i površnija objašnjenja, koja se naročito kod naučnih teorija mogu razlikovati po vrednosti. Suočavanje različitih perspektiva olakšava očuvanje višeslojnog pristupa složenosti društvenih sistema i prevazilaženje klasičnih redukcionističkih ocena sistema na osnovu organizacije državne vlasti. Razumeti društvo znači uključiti spektar biografskih sećanja u kojima se prelamaju mnoge nedržavne i apolitične strane svakodnevnice, a čije zakonitosti neretko određuju globalnu državnu politiku. Osim toga, uvek treba imati na umu generacije, kao svojevrzne zajednice iskustva i sećanja, koje, na osnovu svog položaja u istorijskom toku, stvaraju horizontalni identitet izvan svih oblika vertikalne solidarnosti (H. Bude). Podudarno iskustvo i sećanje pripadnika iste generacije stvara osobenu "konstrukciju stvarnosti" i daje boju epohalnoj svesti.

Lična sećanja odudaraju od pojmova i rezultata sociološkoistorijskih analiza. Redukcije složenosti socijalističke prošlosti po obrascima levo-desno, zapad-istok, dželatžrtva, kadrovi-disidenti ne mogu npr. objasniti tkivo svakodnevnice socijalizma. Ovaj redukcionizam danas je nadmoćan, pa se stiče utisak kao da je uskraćeno istorijsko sećanje onima koji u socijalizmu sebe ne nalaze ni u jednoj od pomenutih kategorija. Oni u preradi lične patnje nisu mogli doprineti fenomenologiji političkog kriminala i nasilja "totalitarnog socijalizma". Do novog identiteta mogli su doći jedino ukoliko su uspešno uspeali da se predstave kao žrtve. Dok sećanja apolitične većine svedoče o nedramatičnoj normalnosti socijalističke svakodnevnice, ona se iz antitotalitarne perspektive tumače kao smišljena nostalgичna neutralizacija kriminalne strane socijalizma. Ove oblike iskrivljavanja treba imati uvek na